

Радоња БЕШОВИЋ (Београд)

О „МЛАДОСТИ“ ДУШАНА КОСТИЋА И НЕКИМ МАЊЕ ПОЗНАТИМ БИОГРАФСКИМ МОМЕНТИМА

Док сам, у Плаву, на приредби посвећеној Костићевом животу и дјелу, слушао реферате и дискусије о маркантном Костићевом дјелу, о његовој поезији, о појединим пјесмама и фазама поетског развоја, о изврсној дјечјој прози и о не мање интересантним репортажама насталим за вријеме рада у „Политици“, све се то претакало у сјећања. Читава јата слика, ликова, догађаја из више од четири деценије дугог друговања са Душком узбуђено су се покренуле и узвијале у мени. Све: од пошљунченог школског дворишта наше беранске гимназије, илегалних састанака СКОЈ-а и читалачких група по Овсинама, ђачких излета до Беран-крша и Тивранске клисуре, до кола, сплетених, четири године касније, од бораца и народа, испред „Москве“ на Теразијама.

Вратила ми се она наша младићка опчињеност стварношћу, опијеност истином и неминовношћу њене побједи; и ликови младих револуционара и стваралаца, гимназиста и студената — Крста Бајића, Бранка Делетића, Милића Кељановића — Унамуна, Драга Ивовића, Милорада Симоновића, Марка Машовића, Александра Пријића, Сава Савовића, Видоја Ралевића и многих. Штафета духа и религија другарства ту су с генерације на генерацију преносене; ментор Костићу био је Мило Васовић, члан гимназијске литерарне дружине „Његош“, касније новинар и публициста, родом с Трепче. Први му је он савјетовао да пошаље пјесму подгоричкој „Зети“, гдје је објављена. Душан му је тада чак и једну пјесму посветио. А пут Мила Васовића био је сасвим други, и завршио се — на другој страни.

Из тог сањарења, у ком сам одавао признање претходним генерацијама напредних беранских ђака,* пренуло ме једно запажање: примијетио сам и ту, као и на ранијим неким јубилејима да нико од говорника и не помену један, по мом мишљењу, значајан дио Костићеве биографије, важан и у биографском и у општекултурном погледу, а то је покретање и неколико година уређивања „Младости“, књижевног часописа који се, свега неколико мјесеци након ослобођења земље, први појавио код нас.

Заборав уопште није добар, откуд та заборавност! Чинило ми се да то није без разлога. Уклапало се то у многа, од раније запажена прешућивања свега што је везано за идеолошку димензију наше народноослободилачке борбе и послератне обнове и изградње. Намјерност ми се не само призирила, већ се наметала — из духогодишњег „непомињања“ ичега доброга шта се догађало прије 1948. године.

Најлакше ми је, ипак, од нашег првог виђења.

Први пут сам се срио са Душаном Костићем у редакцији „Борбе“ новембра 1944. године, усред тек ослобођеног Београда. Том сусрету је претходила једна узбудљива прича, зачета у клупама беранске гимназије. Ми смо се преко Крста Бајића, „срећи“ већ прије рата. Не само преко Крста, већ и преко Костићевих

* Беранска предратна гимназија, која 1993. године слави осамдесет година рада, била је позната по високо стручном наставничком кадру. Међу наставницима је било и неколико чланова КПЈ и симпатизера као: Анте Дрндић, Јоже Кос и Габровшек, Крум Тошев, Данило Лекић, Марко Кажих, Бранко Пауновић, Милева Кастратовић, Димтрије Ђоковић и други.

Његовала се ту и традиција писмености, јер су њени ђаци били наши познати књижевници: Радован Зоговић, Михаило Јалић, Ђуза Радовић, Милован Ђилас, а од млађих Богдан Шеклер, Миладин Ђулафић, Мирослав Ђуровић и многи други.

Та гимназија је дала преко двјеста научника, академика, професора универзитета, од којих: Милутина Ђуришића, Вукића Мићовића, Милосава Лутовца, Милосава Бабовића, Бранислава Шошкића, Бранка Зоговића, Миљана Мојашевића, Мирка Барјактаровића, Владислава Влаховића и друге.

Међу ученицима ове гимназије био је јак уплив КПЈ, многи њени ученици израстли су у истакнуте борце, револуционаре, народне хероје, какви су: Вукадин Вукадиновић, Крсто Бајић, Душан Вујошевић, Живко Живковић, Ђоко Пајковић, Мирко Нововић, Милош Пајковић, Радомир Коматина, Владо Шћекић и многи други.

Не, никако да бих покренуо спор око стратегије те заборавности, нијесам је ни поменуо, већ да бих употпунио материјалне податке о слављениковој биографији, јавих се за ријеч и то вријеме његовог уређивања „Младости“ анзвах његовим књижевно-педагошким стваралаштвом. У паузи слављеник ми се захвали што сам се тога сјетио, али не прихвати оно о књижевно-педагошкој улози. „Какав сам ти ја књижевни педагог!“ — бунио се он.

Тај трен сјећања враћа ми се, ево, и помаже ми да се те слике и мисли опет усковитлају и нагрну: као ђаци кад навале на школску капију, хтјеле би оне све у једну ријеч, одједном све да се искаже. А пошто такве ријечи нема, замјењује је тегоба неизрецивог, напор савлађивања слика и што сређенијег њиховог изношења.

И како прећи на тај први наш сусрет, ако смо се знали давно прије тога и ако смо између та два познанства, обојица близу четири године као партизани ратовали? А онда та наша „Младост“, чије ме је помињање дигло на степен „биографа“, само зато што се једини ојетих да поменем тај податак! И како пратити даљу судбину тог часописа, а не дотаћи се неких, можда мање познатих, збивања из живота његовог првог уредника, а да не „загазиш“ у збивања, у историју. „Житија поједини људи“, како рече Вук, „врло су скопчана с историјом народа њиова, јер се у њима назначују многе ситнице, које се у историју не могу пометати, а опет јој велику светлост дају“.

Везу између нас није ослабио ни мој прелазак из Београда у Црну Гору (1949—1960), те морам стога, макар у прубим цртама, рећи нешто о томе како је Костић, „утазио у сугреб“, у опасну политичку сплетку, и како је реаговао! И како је своје лику додао нераздвојну лулу! И како се, одједном, одметнуо у неку своју тиху бојмију. И како је намјеравао да се сели у Црну Гору, и одустао! И како се тешко упрувао на Савини, ноћу. Све то се попут лавине покренуло и не знам одакле да почнем. стихова објављених у „Младој култури“.* Његова пјесма „Љубав“** веома ми се свидјела — готово цијелу знао сам напамет.

То моје узбуђење је утолико разумљивије, јер је повезано и са мојим првим пјесничким покушајима и мојим одушевљењем Зоговићем и нашом предратном револуционарном литературом, којој је и Костић припадао. Похвале које сам за једну пјесму од

наставника књижевности добио на часу, више су значиле за моје разредне другове него за мене. За мене је постало много важније шта ће ми рећи Крсто Бајић, брат мог присног разредног друга Мојсија који ме је с њим и упознао. Крстова пажња, и у погледу мог мисаоног и литерарног развоја као и у погледу лектире, све више ми је значила. Од њега сам и добио, уз друге напредне часописе („Умјетност и критика“, загребачка „Култура“) и ту свеску „Младе културе“ са Костићевом поменутом пјесмом.

На све то ме је тај сусрет подсјетио, а нарочито на једно Крстово писмо које ми је стигло у пакету преко гимназије. До

* Часопис за књижевност младих, покренут на иницијативу партије. Главни уредник Алекса Челебоновић, сликар (коме су тај податак сви који су поводом његове смрти писали изоставили). У име партије у редакцији су били: Пуниша Перовић и Алдо Хумо, чланови редакције били су познати млади ствараоци: Јурица Рибар, Радивој Копарец, Михаило Лалић и Душан Костић.

** По Костићевим збиркама узалуд сам последије рата тражио ту пјесму. Спремао се да га питам за њену судбину и редовно заборављао да то учиним. Тек прије неколико дана, док сам ово писао, затражио сам и добио збирку „Прољеће над довом“ (Избор, Запреб. „Зора“, 1951) одакле је преписујем:

*„Нијесам „у твоје косе шапутао заносне ријечи
ни лагао о тихој срећи у неком зачараном крају!
нијесам ти говорио о себи, о својој чежњи за твојим срцем,
под ноћним окном нијесам ти пјевао млаке серенаде
— а ипак си разумјела моју дугу шутњу,
моје наде.*

Ћутао сам — ријечи су живјеле у мени.

Ријечи набрекле снагом жиле немирном крвљу,

*Кроз дрхтај срца хтио сам даосјетим буну,
кроз љубав нашу желио сам да прожжем пјенушав живот,
који се пред нама румени и пјени
као свјежа крв закланог јањета
на бијелом руну,*

*Хтио сам да наша љубав не буде немоћна птица у кавезу,
да крила не буду сломљена, да снага не буде скрхана,
да љубав буде човјека — зрела јабука у крилу,
иако нам очи боду немиром
иако нам срца вежу;
хтио сам да огањ срца спали све мукле црне окове
што наша млада тијела — на ливади мирисне стогове —
као змије стежу и стежу,*

*Нијесам ти шапутао пјесму ни лагао о тихој срећи
а ти си ме, срце, разумјела и без ријечи.
Топло си ме гледала широким очима
топло си ме гледала, одлазећи,
и причала о животу што цвјета на другој обали
и причала о животу којег нам нијесу дали
и који треба да се ко хљеб издијели свима,*

*О знаш ли: наше руке нијесу само за грљење ни уста
само за љубљење —
сјеме ће падати из руку, ријечи ће падати из уста,
земља наша неће бити тако бесплодна и пушта*

кад пламена љубав и вјера букну у пламену јутра!
Не!
 наше руке нијесу само за грљење ни уста само за љубљење
 ни очи да гледају само у очи, у звијезде, у косу врону.
 Дјевојко драга,
 наша је љубав проткана вјером у румено зријење
 уз реквијем мутноме дану!..“
 (1940)

тога писма је дошло сљедећим путем: те јесени, пред свој пут на студије у Београд, Крсто ми затражи да му предам неколико својих читко преписаних пјесама, желио је да их покаже неким друговима „горе“. И кад сам чуо своје име из уста гимназијског служитеља Трифуновића док је дијелио ђачку пошту (пјесме те ми тренутно не падоше на ум), наћох се у чуду: ко ли ме се то сјетио, кад никога свога немам у даљини! И имао сам шта да видим: писмо је било увијено у џемпер и у шал. И не знам чему сам се више обрадовао: топлини људске пажње, (мислим да је удружење напредних студената половном робом помагало сиромашне ђаке) или писму у коме ме Крсто обавјештавао да је моје пјесме показао Душану Костићу и да су му се допале.

То је била та предратна веза која је томе састанку дала особиту топлину. Чинило ми се да се то Крстово пријатељство отјеловљује: да ме то његова неизмјерна доброта и „с оне стране“ прати и у заједничком другу Душану Костићу наставља се. У том је сусрету било и туге. Јер, Крста тада више није било међу живима — погинуо је на Златибору као политички комесар Треће крајишке бригаде, приликом преласка наше Прве пролетерске дивизије у Србију. И Душко је знао Крста и волио, памтио га је из гимназије — размјењивао је с њим прочитане књиге. Једном су им се среле и ратне стазе, последије Сутјеске, на некој планини код Кладња: Крсто је био комесар Првог црногорског батаљона Прве пролетерске бригаде, а Душко члан политодјела Шеснаесте банијске бригаде. Полећели су један другоме у загрљај, чим су се препознали. Док су им се мимоходиле бригаде: Банијци су ишли да заузму положаје пролетера, а ови су журили на нове позиције, кратко измијењена питања и одговори и трк да се заузме своје мјесто у колони...

Костић је, убрзо, из „Борбе“ премјештен на одговорнију дужност — за уредника литерарних емисија Радио Београда. До сљедећег нашег састанка прошло је неколико мјесеци, рат се завршио, ја се запослио у листу „Омладина“ као новинар, почео да објављујем стихове. За то вријеме „Младост“ је увелико излазила. Часопис је био окупио око себе широк круг младих људи од пера из цијеле Југославије, претежно бораца. Онај сусрет у „Борби“ и разговор избрисао је стрепње, скоро неизоставне кад се носе пјесме своје уреднику први пут, о чему је Крлежа написао и пјесму. У неколико наврата објавио сам у „Младости“ по неколико пјесама одједном. То објављивање, углавном, учинило ме је кандидатом за члана Удружења, за шта је онда владала при-

лична строгост.

Побједа је покренула била незапамћене снаге свијести и воље. Машта тада готово да није признавала препреке. И у литератури је тутњала без предаха, али је можда ту и понајприје почела да сумња, да застајкује и да размишља над исписаним реџима. За писце који су се афирмисали преко страница „Младости“, у „Младом борцу“, у нашој омладинској штампи уопште, отворена је даља перспектива развоја: у издавачком предузећу „Ново поколење“, на примјер, покренута је истоимена библиотека у којој су објављене многима од нас прве књиге прозе и поезије, па и моја *Вијорења*. На корицама збирке потписани су као уредници Оскар Давичо и Душан Костић. И последње прегледање збирке, прије предавања за штампу, вршио сам у редакцији „Младости“.

Па ипак, што се тиче „књижевно-педагошке улоге“, то јест првог уредничког филтера, на што се Костић у Плаву мало лецнуо, био је у многме у праву: у његовој уредничкој улози недостајала ми је макар једна нијанса више строгости. . . То ме је ускоро замислило и само учинило предострожнијим. Паузе између збирки бивале су све веће; вјероватно је тако боље. . .

Да бих илустровао тај дио његове активности, нијесам се задовољио провизоријумом памћења, већ сам пошао у Народну библиотеку Србије и наручио укоричене комплете „Младости“, прва три послеријатна годишта. Ево неких интересантних појединости.

Први број се појавио већ у новембру 1945. године — свега неколико мјесеци послерије ослобођења од фашизма, као први књижевни часопис у новој Југославији. Опрема му је једноставна, са садржајем на корицама, налик на предратну нашу публицистику. Цијена тој свесци, да и то поменем, била је петнаест динара. Уредништво је састављено од писаца из свих република: Бранко Ђопић — Србија, Ратко Брзић — Хрватска, Петар Левец — Словенија, Ристо Тошовић — Босна и Херцеговина, Блаже Конески — Македонија, Михаило Лалић — Црна Гора.

Уводник је, у ствари, позив на сарадњу, а и објашњење циљева: да часопис наставља књижевне и културне послове и задатке започете прије рата, а оствариване, колико су то прилике допуштале, и у току нашег ослободилачког рата. Садржаји су из свеске у свеску све живљи и интересантнији. Шири се број сарадника, и то сразмјерно, из свих наших крајева и република. Прва свеска, на примјер, доноси сљедеће прилоге — Драгослав Поповић: *Одлазак*; Слободан Галогача: *Песме о изградњи*; Антоније Маринковић: *Повратак* (песме); Душан Костић: *Змајева политичка сатира*; Војислав Нановић: *Упад*; Пера Чобановић: *Она је наша пут*; Витомир Ђорђевић: *Светла да буде* (песме); Драган Симић: *Под Шапцем*; Никсалај Јашко: *Песма вука*; Никола Јонков: *Активност омладине у ослободилачком рату*; Шели: *Ода слободи*; Вапцаров: *Писмо* (песма); Митја Вошњак: *Културно-просвјетни*.

(песма) и Ђ. К. (Ђорђе Костић): *Шели о манчестерском покољу.*

У рубрици „Прикази и белешке“ објављени су прилози: Мире Алечковић, Зорана Мишића, Драгана Стојиљковића, Зорана Јовановића, Бранка Б. Гавеле, В. Шуваковића, Бранка Ђопића, Најдана Пашића, Нусрета Сеферовића, Чеда Вуковића, као и ликовни прилози Мартина Соларжика, Раденка Мишевића, Далибора Параћа, Милана Кечића и Иве Кушанића.

Касније примјећујем прву промјену у уредништву: Бранка Ђопића смијенио је Зоран Мишић.

И овлашан поглед на имена сарадника „Младости“ сусрет је са прохујалим временом и са људским судбинама. Нека од тих имена расла су — стваралачки, нека су ишчезла (шта ли је било са њима?), нека су прешла у друга занимања и тамо се прочула. Листање тих страница скреће мисли на разне узгредне теме и догађаје, на временске тјеснаце у које се западало, губило и опет налазило...

Тежња за складном југословенском сарадњом лако је уочљива по све новим и новим сарадничким именима. Из Србије то су: Радивој Копарец, Мира Алечковић, Бранко Б. Радичевић, Велес Перић, Славко Вукосављевић, Стеван Раичковић, Арсен Диклић, Драгослав Грбић, Слободан Марковић, Васа Поповић, Владета Влатковић, Владета Вуковић, Михаило Цагић, Владан Недић, Дејан Медаковић, Мирослав Беловић, Зоран Маркуш, Рајко Николић, Миодраг Томић и други; из Хрватске — Живко Јеличић, Војин Јелић, Јосип Барковић, Ватрослав Мимица, Душан Роксандић, Божо Милачић, Фердо Бачић, Далибор Брозовић, Раде Влков, Вицко Распор и други; из Босне и Херцеговине — Ристо Трифковић, Дервиш Сушић, Владимир Черкез, Ристо Тошовић и други; из Словеније — Франц Космач, Иван Минати, Лојзе Кракар, Иво Пелизон и други; из Црне Горе — Чедо Вуковић, Мирко Вујачић, Олга Јовановић, Р. Вешовић и други; из Македоније — Ацо Шопов, Блаже Конески, Славко Јаневски, Лазо Каровски, Цвета Гошевска, Владо Малески-Тале и други.

Што још нема албанских имена међу првим сарадницима, разумљиво је, јер их тада још није ни било, осим Есада Мекулија. Они се јављају тек педесетих година с предлогом Удружењу књижевника Србије — за оснивање покрајинске секције писаца за Косово и Метохију. Што се тиче преовлађујућих књижевних тема оне су наравно онодобне: послеријатна обнова и изградња земље. Надахнућа су и за пјесме и за прозу и за ликовне прилоге, најчешће, велика прадилишта, пруге Брчко—Бановићи и Шамац—Сарајево.

Садржај првог двоброја „Младости“, за јануар и фебруар 1946. године, је следећи: Александар Белић: *Омладина и наша култура*; Максим Горки: *Како сам учио да пишем* (други део); Војислав Чолановић: *Мој друг* (о Копарцу); В. Перић: *Сан*; Радомир Марковић: *Ноћ на Руднику*; Иван Г. Брајдић: *Vrnul se tatek*; Славко Јаневски: *Приказна*; Гого Ивановски: *Охридски*

мотиви; др Коста Грубачић: *За научно наоружавање наше омладине*; Михаило Ражнатовић: *Другови са Гребена*; Мирко Вујачић: *Цесте*; Анка Хочевар: *Ob poslovljni uti*; Славко Обајдин: *Звијезда петокрака*; Виктор Шкловски: *Димитрије Шостакович*; Јуржи Волкер: *Море* (портрет пјесника, цртеж Иве Кушанића); В. Кирпотин: *Наслеђе Пушкина*; А. С. Пушкин: *Строфе*; Павле Антокољски: *Триумф моралне снаге*.

У фељтону су: закључци Трећег пленарног састанка УСА-ОЈ-а — *О васпитном раду*; прилози: Милорада Пешића, Душана Поповића, Сипови цртежи (Драгослав Стојановић-Сип) и на крају — *Захвалница уредништва „Младости“ радницима штампарије „Омладина“*, зато што су тај број часописа израдили бесплатно, прековременим радом, а у оквиру свог првомајског такмичења.

У саставу уредништва услиједиле су нове промјене: Риста Тошовића (Босна и Херцеговина), замијенио је Јурај Марек (Марека ускоро смјењује Нада Валенчић); Зорана Мишића (Србија) смјењује Добрица Ђосић; Михаила Лалића (Црна Гора) смјењује Миладин Перовић.

Тежња за вриједносним континуитетима видљива је у свим тим свескама. Имена Максима Горког, Шелија, Чехова, Плеханова, Лењина, Георги Димитрова, Николаја Погодина, Клавдије Жухине итд., мијешају се са именима Андрића, Белића, Велибора Глигорића, Радована Зоговића, Османа Ђикића, Чеда Миндеровића, Марјана Јурковића, Вида Латковића, Пунише Перовића, Милана Ђоковића итд.

У поменутом двоброју је и познати Зоговићев чланак *Примјер како не треба правити примјере у књижевности*, поводом изласка Зборника Вице Заниновића, затим приказ књига приповиједака Ериха Коша *У ватри*.

Вицко Распор објављује стихове инспирисан омладинском другом. Пјесма се зове *За бригаду* („О стострука срећо бригаднога строја!“).

Ту је и пјесма Павла Броза *Велики учитељи*, посвећена животима и дјелима Маркса и Енгелса.

У једној свесци сретам ликовне прилоге Свете Мандића и Куна...

Таквих живописних појединости је толико да би се од њих дала сачинити посебна књига. Стога се морам зауставити и прећи на податке о даљој судбини часописа а и његовог дотадашњег главног уредника.

Податке о томе случајно сам срио у постхумно објављеном, у „Политици“, интервјуу Зорана Жујовића, једног од уредника нове „Младости“. Пошто је он један од тројице уредника (Зоран Жујовић, Радомир Константиновић и Ристо Тошовић, који је био и главни и одговорни уредник) који су, као што је познато, довели до „престанка излажења“ часописа, ти подаци су и овдје ин-

* „Политика“, 15. децембар 1988, Зоран Жујовић: *Живот и размисли* — *победа поезије над конзервативизмом*, девети наставак.

тересантни и карактеристични за „климу“ у вријеме те нове тошковићевске „Младости“.

Сјећајући се Попине пјесме Коњ (који је имао осам ногу), објављене у новој „Младости“, Жујовић каже: „Тих осам ногу је на нашем књижевном попришту изазвало постојеће крви у борби која се ни са чим не може упоредити.“ Часопис је у свом првом броју објавио, као уводник, своју платформу (написао ју је Радомир Константиновић), али је, додаје Жујовић, у њеном коначном обликовању учествовао пуни уреднички састав.

Будући да је платформа изазвала „жесточе реакције“ — откуд у херојским временима такав позив: „Вратимо се малим стварима!“ (што је главни уредник поновио у својој, и по томе позиву, познатој пјесми), — овдје се ради највјероватније о ситуацији из времена такозваног Ђиласовог случаја. О наглом заостравању ситуације око часописа Жујовић наводи још један податак. Каже, да се појавио у „Књижевним новинама“ чланак под насловом „Младост' у црно завијена“, и да су се „напади на часопис проширили и са највиших надлежних мјеста“. Био је то и крај, такозване, црне „Младости“. Уредници су, сваки напосе, добили од директорке „Новог поколења“ писмо којим их је она обавијестила да се часопис укида „због нерентабилности“.

Тај дио интервјуа помогао ми је још у нечему: да лакше пређем на један мање познат, а врло драматичан биографски моменат који се не тиче само Костића, а и потврђује оне ријечи Жујовића „о књижевном попришту“, код нас, „о потоцима крви“ и о „борби која се ни са чим не може упоредити“. Радило се о политичкој интриги чији је удар пријетио да, попут лавине, збрише неколицину еминентних југословенских писаца, већином носилаца Споменнице. И док ово записујем, враћа ми се сва тежина тих ситуација, зато ћу их овдје дотаћи мало шире.

Било је то крајем 1954. и почетком 1955. године, ваљда последице осуде Ђиласовог „бернштајнџанства“ и таквојања револуционарне струје у Савезу комуниста да превлада тај утицај. И последице толико деценија и свакојаких невоља памтим та наша виђења највише по тешким расположењима за столом, по паузама између ријечи и реченица, по уздасима који су били понекад једина одушка муци.

У вези с тим морам да поменем један састанак писаца комуниста у Удружењу књижевника Србије, одржан негде у то вријеме. Службено сам се из Црне Горе затекао у Београду и тако био у прилици да га пратим. На њему се одвијала једна од највећих идејних битака, за коју знам, између припадника реалистичког правца у литератури и умјетности и такозваних модерниста, у ствари надреалиста. Битка се развијала тако да је састанак продужаван три пута. И Костић је био ту, чак је помињан у дискусији, али се не сјећам да је говорио. Потрзана су сва спјетска имена од пера: Балзак, Стендал, Шекспир, Горки, Достојевски... Милан Богдановић је цитирао неког католичког досто-

јанственика који је хвалио надреалисте. На сљедећем састанку Оскар Давичо је пронашао неког православног попа („И ми попа за трку имамо!“) који је хвалио реалистичку књижевност, и супротставио га Богдановићу.

Главне тезе надреалиста темељиле су се на априорном подметању реалистима „информбировштине и догматизма“, чак се тврдило да „не излазе из совјетске амбасаде“. Једноме од њих је и то било мало, па је В. Глигорића и Костића називао четницима. Иако сам имао другога с обје стране, иако служећи се „бијелим“ стихом и сам гравитирам ка некаквој модерности, много су ми озбиљније дјеловали реалисти — на њиховој страни се осјећало било истинске револуционарности. Михаила Јалића се сјећам као једног од најтемељитијих и најтепераментнијих дискутаната. Дражи Марковићу, који је у име руководства Србије, а и са ширим овлашћењима, заложиио ту сав свој ауторитет на страни модерниста врло је успјешно опонирао.

Зато што се сматрало да је Ђиласов „лабуризам“ (псеудољевичарење), био захватио и неке интелектуалце, поготово књижевнике, из Београда је покренута тих дана иницијатива преиспитивања и критике тих појава по републикама. У Црној Гори памтим један доста тмуран састанак у републичком руководству Социјалистичког савеза на ком су подвргнути оштрој критички часописи, уредници, поједини написи у тамошњој штампи. Једна од мета те критике била је и поема Оскара Давича *Човек* посвећена Крсту Бајићу. Тврдило се да је то пјеснички израз „ђиласовштине“ (како херојски лик спојити са попузљивошћу!), а ја не прешућех, за малер, да у штампарији имам сложен приказ на ту поему за „Сусрете“, те „ватра“ и мене само закачи.

Резултат те „побуне“ био је, чини ми се, одлазак Драже Марковића за амбасадора у Софију и једна Титова изјава у којој се он залагао за „коезистенцију“ оба књижевна правца код нас. Међутим, када је Моша Пијаде, један од „ударних“ критичара Ђиласа, устао у одбрану Давича (можда и неким другим поводом), услиједио је преокрет — и у односу снага и у правцу дјејства: услиједио је немилосрдан противудар модерниста. Како је друкчије и могло бити, кад су главни ставови „ђиласовштине“ остали нетакнути у Закључцима VI конгреса СКЈ и у релативистичким ставовима Програма СКЈ.

Противудар се састојао од „теза“, познатих са већ поменутог партијског састанка писаца комуниста, с тим што су оне стекле и „ослонце“ и ефикасност којим су своје противнике лако лишавале „права на језик“. Свој главни удар су усмјерили на групу писаца окупљених око тек покренутог књижевног часописа „Савременик“.

Вијест о томе стигла је прво до Костића: пријатељ из Сарајева јавио му је да се са босанског „врха“ упутила комитетима информација у којој се група око „Савременика“ (Костић, Михаило Јалић, Бранко Ђопић, Велибор Глигорић, Ерих Кош и Ма-

ријан Јурковић) означавају као „потенцијални“ информбировци. Преведено на језик ондашње праксе то је био не само увод у јавно политичко раскринкавање, већ и отворена могућност хапшења.

Омчу те интриге Костић је врло хладнокрвно примио и прибрано је одбацио, од себе и од својих другова. Ево како: прво је појединачно убиједио поменуте другове да је, пошто нема услова за отпор, најцјелисходније да дадну колективну оставку на уредништво у часопису. Тиме ће учинити да замах сплетке промаши мете и падне узпразно. Часопис је препуштен Драгану Јеремићу и Павлу Зорићу, двојици младих људи који за модернисте нијесу представљали озбиљну препреку, но ни они нијесу остали поштеђени од пријетњи и клевета. Реалисти су тиме, успут буди речено, остали без свога јединог часописа, што траје све до данас.

Припадајући кругу Костићевих пријатеља, знам како му је било. Али он је то све стоички подносио и у стихове преточио. Својом збирком *Земљи вољеној* на хуман и пјеснички начин реаговао је на ситуацију 1948. године, заправо онако како ју је већина људи код нас доживјела. Тиме се узвисио изнад свих могућих подвала и остао интензивно присутан и у књижевној и у друштвеној стварности кроз све ове године.

Његова одмјереност, ширина и пријатност у контакту с људима очувала му је пуну моралну снагу и углед у књижевном и у људском смислу. Многи часови проведени у његовом друштву учинили су да ове појединости запамтим и то усамљивање његово да степенујем у пјесми *Сам*, њему посвећеној.

Само се не сјећам тачно кад се он у тим потресним тренуцима „слио“ са својом неизбјежном лулом, кад је стао да се повлачи у неку своју бојмију... Биће да су те промјене услиједиле послје његовог преласка у „Политику“. Одједном прочуло се да је Душко у тој и тој кафани, и кад се тамо може наћи. Имена локала мијењала су се: од „Шуматовца“, „Српске“ или „Градске кафане“ (на спрату) до Клуба књижевника (сриједом увече). Увијек се знало за његов сто, као и то да се за њим ријетко може наћи празна столица.

Поменуо бих још један мање познат биографски податак: Костићеву намјеру да се пресели у Црну Гору, и зашто је од ње одустао.

Било је то негдје послје педесете године, можда и због ситуације о којој је малоприје било ријечи. Црногорско руководство га је било већ упола „скувало“. Преостало је да он још мало размисли и саопшти коначну одлуку. Ваљда је с тим повезана и једна његова посјета Црној Гори и књижевна турнеја са групом нас, домаћих писаца. Утисци од тог боравка, знам, учинили су да Костић одустане од те сеобе. О чему је, наиме, ријеч: Костићу нијесу могле тада да промакну неке грубости у односу појединих црногорских руководиоца према домаћим писцима, конкретно —

према Мирку Бањевићу, а и према аутору ових редака. Костића је то тада инспирисало за једну лијепу пјесму коју му је посветио. Само саопштавање разлога због којих је одустао од намјераног пресељења, била је можда прва критика тих односа у Црној Гори и, можда, прва помоћ да они постану нешто бољи.

Његов однос према мени остао је исти кроз све ове године — не само пријатељски, већ, рекао бих, братски. У једном интервјуу у вези са објављивањем пјесме *Шта да кажем твојој мајци* посвећене мом школском другу, палом партизану, Рајку Јолићу, то сам илустровао, а и овде ћу поновити. Написану под притиском тешког доживљаја — сусрет с Рајковом мајком, племенитом Јованом, ту верзију пјесме сам сматрао само као први запис, скицу, восак за неку накнадну дораду. Неколико година се то вукло по столу и не знам гдје би завршило, да нијесам срио Костића, испред „Душановог града“ на Теразијама. Рече ми да спрема број „Савременика“ посвећен Сутјесци (1953), имам ли каквих пјесама да му дам за тај број, питао ме је. Рекох му да имам нешто, али не знам да ли је то још пјесма. И како да јавно, стихом, признам да се „стидим што сам жив?“ „Донеси ти то да ја видим, ипак!“ — рекао је и објавио ту пјесму у јубиларном броју часописа. Многим мојим пјесмама а, зна се, и многим младим пјесницима пружио је он руку помоћи. Стога је можда врло природно да се један од њих, и тада у Плаву, сјетио „Младости“ и тог дијела Костићеве активности.

Из свега овога види се да му живот није био, пастернаковски речено, „исто што и пољем проћи“. Савладао је многе тјеснаце и стрмине, премостио многе провалије. И та се веза, Крстовом бригом, још од прије рата успостављена, између нас, људски и књижевно, чврсто одржала. . . и ево, овога часа, изнитила се и исплела у ове ретке.

Радоња ВЕШОВИЧ

О „МОЛОДОСТИ“ ДУШАНА КОСТИЧА И О НЕКОТОРЫХ МЕНЕ ИЗВЕСТНЫХ БИОГРАФИЧЕСКИХ МОМЕНТАХ

Резюме

В статье „О Молодости Душана Костића...“, поэт Радоња Вешовић, в форме воспоминаний, сообщает ряд малоизвестных данных из биографии поэта Душана Костића, с которым его связывает долготелняя дружба и сотрудничество.

Воспоминания его начинаются о Беранској гимназији, ученикама којом били оба, и где, будучи гимназистом, Костић објавио своје прво стихотворење. Хотя автор статьи впервые встретился с Костићем в только что освобожденном Белграде, в редакции „Борьби“, их знакомство началось, заочно, через их общего друга, студента Крсто Валча, впослед-

ствии борца знаменитой Первой пролетерской бригады и народного героя Народноосвободительной войны, который среди гимназистов популяризовал стихотворение Костића „Любов“, напечатанное в марксистской газете „Молодая культура“.

Статья указывает на до сих пор малоизвестный факт, что Костић был основателем и главным редактором журнала „Молодость“, первого литературного журнала в социалистической Югославии, и подробно представляет тематику статей, публикуемых в журнале в течении первых трех лет. Дальнейшую судьбу журнала „Молодость“ до прекращения его существования, автор излагает на основании интервью его последнего ответственного редактора, Зорана Жуевича. Поскольку журнал был закрыт в связи с осуждением „либерализма“ М. Джиласа, то события вокруг журнала касаются и поэта Костића. Как один из редакторов журнала „Современник“, Костић подвергался интригам и травле группы сюрреалистов, нападкам организованным с целью ликвидировать известных писателей — борцов Народно освободительной войны, в результате чего редколлегия выцла в отставку.

Автор статьи впервые сообщает информацию о намерении Костића покинуть Белград и поселиться в Черногории, куда его приглашали черногорские руководители. Однако после одного литературного турне, заметив грубое отношение правящих кругов к литераторам, Костић отказался од прежнего намерения.

В заключительной части статья обзрывает жизнь и работу поэта Костића в городе Герцеговинский, и заканчивается стихом Пастернака: „Жизнь прожить, не поле перейти“.

